

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η ιστορία της Ελλάδας ολόκληρης είναι ιστορία πληθυσμιακών κινήσεων. Οι εσωτερικές μεταναστεύσεις, η εποχιακή αναζήτηση εργασίας, η φυγή από τη μία στην άλλη ακτή του Αιγαίου, οι πολυετείς μεταναστευτικοί κύκλοι προς τα Βαλκάνια, την Κεντρική Ευρώπη και τη Ρωσία, η αστυφιλία και η μετανάστευση στη Δυτική Ευρώπη, πέραν του Ατλαντικού ή στους Αντίποδες, περιστασιακή ή μόνιμη, αποτελούν βασικά κεφάλαια της ελληνικής κοινωνικής ιστορίας. Είμαστε ένα έθνος εν κινήσει, λόγω γεωγραφικής θέσης, οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών αλλά και πολιτικών εξελίξεων, τοπικών και παγκόσμιων. Οι παράγοντες αυτοί συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας κουλτούρας αποδημίας και εντέλει στη συγκρότηση ενός παγκόσμιου δικτύου ελληνικών απόδημων κοινοτήτων, μιας απέραντης διασποράς, που προσδιόρισε εξ αρχής την ταυτότητά μας.

Η μεσοπολεμική Μακεδονία, στην οποία ο κ. Χρήστος Μανδατζής αποφάσισε να στρέψει το ενδιαφέρον του, δεν αποτελεί εξαίρεση όσον αφορά την ιστορική εξέλιξη του φαινομένου της αποδημίας. Έχει όμως ένα βασικό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Από τις αρχές του 20ού αιώνα, επί τουρκοκρατίας, η αποδημία συνδέθηκε με την εθνική βία που σπάρραζε την περιοχή ως αποτέλεσμα των βαλκανικών ανταγωνισμών. Η παράδοση αυτή του Μακεδονικού Αγώνα, με τα ασαφή αλλά με σκληρότητα και πάθος αντιμαχόμενα στρατόπεδα, κατέστησε την περιοχή από το 1912 και εξής εστία προβληματισμού, αμηχανίας και ανασφάλειας για το ελληνικό κράτος. Έτσι η υπερπόντια μετανάστευση που ακολούθησε τον δημογραφικό κορεσμό της περιοχής συνδέθηκε άρρηκτα, ως διαδικασία εξόδου, εγκατάστασης στο εξωτερικό και παλιννόστησης, με την εξέλιξη του Μακεδονικού Ζητήματος ως προβλήματος εθνικής ασφάλειας.

Επιχειρώντας να παρουσιάσει αυτή την παράλληλη τραγική σχέση ο κ. Μανδατζής μας δίνει μια συνολική ιστορία μιας δεκαπενταετούς ιστορικής τομής, όσο κράτα το φαινόμενο της μεσοπολεμικής αποδημίας, εστιασμένης κυρίως στους νομούς της Δυτικής Μακεδονίας, οι οποίοι πρωταγωνίστησαν. Η ιστορία του βασίζεται ως επί το πλείστον σε αρχειακό υλικό ελληνικής κρατικής προέλευσης και ως εκ τούτου απηχεί ανάλογους προβληματισμούς και

απόψεις. Περιλαμβάνει μια πλήρη περιγραφή του χώρου και των εξελίξεων από άποψης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής, η οποία εξηγεί τη διαμόρφωση του φαινομένου. Δίνει πληροφορίες για τη μετεμφύτευση του Μακεδονικού στην Αμερική, για την ελληνική αντίδραση και για τα ακανθώδη πολιτικά ζητήματα της παλιννόστησης μέσω διαφορετικών δρόμων. Η παρουσίαση των μηχανισμών εξόδου και εισόδου είναι, κατά τη γνώμη μου, τα ισχυρότερα σημεία της μελέτης. Παρά τη διαπλοκή της αποδημίας με την πολιτική και τον εθνικισμό, ο κ. Μανδατζής καταλήγει πως είναι λανθασμένη η αναδρομική θεώρησή της ως εξορίας των σλαβόφωνων πολιτών από την Ελλάδα. Δεν απηχεί τις σύγχρονες του φαινομένου θεωρήσεις αλλά τη διαχείριση της μνήμης του.

Περισσότερο από όλες τις αρετές του συγγραφέα ως ιστορικού, αυτή που πρέπει να επισημανθεί και ενδιαφέρει τον αναγνώστη είναι η τοποθέτηση πολλών μικρών ατομικών ιστοριών και περιστατικών, όπως αυτά προκύπτουν από την αλληλογραφία των αρχών. Οι ιστορίες αυτές ζωντανεύουν την ιστορική επιχειρηματολογία και μας δίνουν μια εκ των έσω θεώρηση μιας κοινωνίας που αδυνατούμε αλλά πρέπει να κατανοήσουμε, αν ενδιαφερόμαστε για την ουσία του Μακεδονικού Ζητήματος. Δεν μπορεί να αναζητηθεί, κατά τη γνώμη μου, πουθενά αλλού η ουσία αυτή παρά μόνο στα κοινωνικά και πολιτικά συμφραζόμενα, ένα από τα οποία ήταν η υπερατλαντική αποδημία. Εκεί ακριβώς την αναζήτησε με εξαιρετική επιτυχία ο κ. Μανδατζής.

Βασίλης Κ. Γούναρης
Καθηγητής Ιστορίας των Νεοτέρων Χρόνων
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΑΠΘ